

Marek Osiewicz
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań
marosiew@amu.edu.pl

SAMOGŁOSKOWA BAZA FONEMATYCZNA JĘZYKA PRASŁOWIAŃSKIEGO W ŚWIETLE ANALIZY DYSTRYBUCYJNEJ

Słowa kluczowe: fonologia historyczna, fonologia strukturalistyczna, język prasłowiański
Keywords: historical phonology, structuralist phonology, Proto-Slavic language

1. Celem niniejszego artykułu jest próba sfalsyfikowania za pomocą analizy dystrybucyjnej prasłowiańskich głosek dotychczasowych, rozpowszechnionych w polskiej literaturze przedmiotu ustaleń dotyczących inwentarza prasłowiańskich fonemów samogłoskowych.
2. Punktem odniesienia analizy będą dwie identyczne w omawianym zakresie propozycje interpretacyjne autorstwa Zdzisława Stiebera (Stieber 1962) i Karola Dejny (Dejna 1968, 1993). Interpretacje te w odniesieniu do prasłowiańskich samogłosek zakładają ściśle izomorficzną relację między poziomem fonicznym a fonemicznym (fonologicznym) – każdy element foniczny przyporządkowany jest osobnej jednostce fonologicznej (11 fonemów samogłoskowych: /a/ /o/ /ě/ /e/ /i/ /u/ /y/ /ɔ/ /ɛ/ /ɛ̃/ /ɔ̃/ – Stieber 1962: 11¹; Dejna 1968: 4–5, 1993: 49)².

1 Dodać należy, że w opublikowanym w 1979 r. *Zarysie gramatyki porównawczej języków słowiańskich* (Stieber 2005) Stieber przedstawił taką propozycję interpretacji fonologicznej prasłowiańskiego systemu samogłoskowego, w którym symetria ta jest zakłócona potraktowaniem samogłosek nosowych jako „realizacji grup *eN aN*” (ibid.: 46) – w propozycji tej inwentarz fonemów samogłoskowych jest zatem pozbawiony dwóch fonemów nosowych /ɛ/ /ɔ/ i składa się z 9 fonemów samogłoskowych: /i/ /y/ /u/ /e/ /ɛ/ /ɔ/ /o/ /ě/ /a/ (ibid.).

2 W niniejszej analizie pominięto charakterystykę iloczynową głosek z uwagi na to, że w rekonstruowanych systemach samogłoskowych dłuższa czy krótsza realizacja fonemów nie stanowiła

3. Wymienione propozycje interpretacyjne mają jedną wspólną cechę – nie ujawniają metody grupowania głosek w fonemy, która w przypadku klasycznej, tzn. strukturalistycznej analizy fonologicznej musi polegać na stwierdzeniu homofonemiczności bądź opozycyjności fonologicznej jednostek należących do jednego fonemu (Bańczewski, Pogonowski, Zgółka 1982: 176–179). Na podstawie pojawiających się uzasadnień niektórych decyzji klasyfikacyjnych można jednak stwierdzić, że w ustalaniu jednostek poziomu fonemicznego autorzy przytoczonych propozycji interpretacyjnych wykorzystują m.in. elementy analizy dystrybucyjnej – głoski podobne fonetycznie, a nie występujące w tym samym kontekście głoskowym nie są uznawane za samodzielne jednostki fonemiczne, lecz za warianty tego samego fonemu (zob. np. Stieber 1962: 61; Dejna 1968: 4). Możliwości analizy dystrybucyjnej są jednak w tych interpretacjach wykorzystywane fragmentarycznie; w pracy Stieberta uderza zwłaszcza ograniczenie jej stosowania wyłącznie do jednostronnego, bezpośredniego sąsiedztwa głoskowego, i to prawie wyłącznie w sytuacjach, gdy między sąsiadującymi głoskami zachodzi związek polegający na oddziaływaniu fonetycznym (Stieber 1962: 61). W ten sposób metoda ta stosowana jest do ustalania homofonemiczności w zasadzie wyłącznie spółgłosek, i to tylko tych, które pozostają względem siebie w relacji twarda–zmiękczone (twarde występują przed samogłoskami nieprzednimi, zmiękczone – przed samogłoskami przednimi). Z zależności tej zresztą nie wyciąga się w przywoływanych pracach wszystkich konsekwencji – nie zwraca się na przykład uwagi na związany z nią ograniczony dystrybucyjnie zasięg występowania samogłosek przednich (samogłoski tzw. pełne: prócz nagłosu – tylko po zmiękczonych; samogłoska [ɛ] – wyłącznie po zmiękczonych). Tak przeprowadzona analiza dystrybucyjna zdradza zatem wyraźne ograniczenie związane z myśleniem procesualnym i w ten sposób nie może być uznana za pełnoprawną, dystrybucyjną analizę systemową korpusu materiałowego, która powinna być w pełni synchroniczna, tzn. powinna uwzględniać wszelkie zależności kontekstowe, nawet te, które nie wynikają z asymilacyjnego bądź dysymilacyjnego oddziaływania fonetycznego. Wymóg ten spełniony może być wyłącznie przez analizę obustronnego, bezpośredniego sąsiedztwa wszystkich głosek poświadczonych w rekonstruowanych formach prasłowiańskich.

4. Przeprowadzona analiza dystrybucyjna głosek prasłowiańskich opiera się na materiale językowym zgromadzonym w SEBor. Jako podstawa analizy dystrybucyjnej głosek prasłowiańskich źródło to ma co najmniej dwie istotne wady. Po pierwsze, prócz oczywistego w wypadku każdego korpusu form językowych (tu: rekonstruowanych) ograniczonego zasobu zarchiwizowanych jednostek (tylko 4825 form wyrazowych) słownik ten ma jeszcze jedno ograniczenie: zamieszczone w nim formy podane są wyłącznie w tzw. formach podstawowych (mianownik w przypadku form

o opozycji fonologicznej (Dejna 1968: 3) (długie: /a/ /ě/ /i/ /u/ /y/ /ę/ /ǫ/, krótkie: /e/ /o/, półkrótkie: /ɛ/ /ɔ/ – Stieber 1962: 11).

imiennych, bezokolicznik i 1 os. cz. ter. w przypadku form werbalnych – bez choćby podstawowych postaci imiesłowowych). W niniejszej analizie przyjęto ostrożne założenie, że w podanych w słowniku postaciach podstawowych ujawniły się wszystkie obustronne, bezpośrednie sąsiedztwa – jest to niezbędne do traktowania wyników przeprowadzonego badania jako mających moc rozstrzygającą. Po drugie, stosowany w słowniku Borysia klasyczny (zgodny z zasadami przyjętymi w *Słowniku prasłowiańskim*, zob. SEBor: 9; SESł: 6–8; por. też uwagi na ten temat w: SEBań: XV–XVII) zapis morfemów prasłowiańskich nie oddaje części rekonstruowanych cech fonetycznych; ograniczenie to usunięto przez wprowadzenie zmian w zastosowanej w słowniku notacji. Ograniczyły się one zasadniczo do jednej, ale dość istotnej korekty polegającej na oznaczaniu zmiękczenia spółgłosek w pozycji przed następującymi po nich samogłoskami i sonantami szeregu przedniego (w ten sposób wyróżniono tzw. spółgłoski nowopalatalne, zob. Moszyński 2006: 233); przyjęto jednocześnie, że pod względem stopnia spalatalizowania różniły się one od oznaczonych w zastosowanej w słowniku notacji tzw. spółgłosek staropalatalnych (czyli zmiękczonej przez jotę; zob. np. Moszyński 2006: 233–235; Koneczna 1965: 30–31)³, zaprezentowanych w słowniku w postaci niezaspiorowanej (czyli np. **meda*, a nie **medza* [méza])⁴. Pozostałe dwie ingerencje w tekst mają charakter odosobniony i arbitralny – usuwają formy wariantywne leksemów zawierające odosobnione na tle wszystkich badanych kontekstów połączenia: pierwsza z nich polegała na rozdzieleniu jotą dwóch sąsiadujących ze sobą samogłosek w obu wariantywnych postaciach leksemu *pajak* (**paokъ*, **paekъ* – SEBor: 408), druga – na nieuwzględnieniu wariantu z nagłosowym *o-* w formie 1 os. cz. ter. czasownika **jeti* *(*j*)*omъ* (ibid.: 209).

Wyłoniony ze słownika Borysia prasłowiański materiał językowy (uwzględniono tylko formy uznane w słowniku za prasłowiańskie⁵) w liczbie 4825 form wyrazowych został zdigitalizowany, a następnie poddany automatycznemu wyodrębnianiu z niego triad znakowych⁶. Z powstałego w ten sposób zbioru 5133 triad wyłoniono 2232 połączenia, w których środkowym elementem był znak samogłoskowy. Ten zbiór poddano analizie porównawczej, której celem było ustalenie dla każdej pary samogłosek listy wspólnych i wykluczających się obustronnych, bezpośrednich sąsiedztw głoskowych.

3 Na korzyść takiego rozwiązania świadczy też odmienny rozwój głosek staro- i nowopalatalnych, np. psł. *[t] (≤ wpsł. *[tj]) ≥ stpol. [c'], psł. *[t'] ≥ [č].

4 W ten sposób należało zatem odróżnić na przykład głoskę [t] (≤ tj) od [t'] przed samogłoską przednią. W dalszej części tekstu na odróżnienie par spółgłosek staropalatalnych i nowopalatalnych stosowane będą następujące oznaczenia: spółgłoski staropalatalne – [m] [p] [b] [v] [t] [d] [l], spółgłoski nowopalatalne – [b'] [d'] [l'] [m'] [n'] [p'] [r'] [s'] [t'] [v'] [z']. W przypadku spółgłosek niemających twardych odpowiedników (części tzw. spółgłosek historycznie miękkich: [š] [ž] [č] [ž] [c] [z]) miękkość nie została oznaczona osobnym diakrytem.

5 To znaczy te formy, które w SEBor wystąpiły z kwalifikatorem *psł*.

6 Do automatycznego wyszukiwania triad znakowych wykorzystano aplikację stworzoną przez mgra Jacka Szymańskiego na potrzeby projektu dotyczącego badania entropii połączeń literowych w tekstach historycznych i współczesnych (współautor projektu: Krzysztof Skibski).

5. Do ustalania prasłowiańskich jednostek fonologicznych wykorzystano zmodyfikowaną propozycję metodologiczną zawartą we *Wstępie do językoznawstwa* Jerzego Bańcerowskiego, Jerzego Pogonowskiego i Tadeusza Zgółki (1982); autorem rozdziałów dotyczących omawianego zagadnienia jest J. Bańcerowski (ibid.: 170–179). W propozycji tej ustalanie jednostek fonemicznych polega na stwierdzaniu relacji homofonemiczności (*Hfm*) zachodzącej między poszczególnymi głoskami (dźwiękami – *Fon* – połączonymi relacją homofoniczności – *hfn*) należącymi do zbioru głosek (*FON*). Relacja homofonemiczności posiada własności stwierdzane przez sześć postulatów wysuniętych przez Bańcerowskiego, oznaczonych dalej jako BA:

1. BA-I: Postulat ekwiwalencji, wedle którego relacja *Hfm* jest równoważnością na zbiorze *FON*, a rodzina klas równoważności tej relacji (*FON*) jest klasyfikacją zbioru *FON*. Z tych zależności wynika, że poszczególne fonemy (czyli elementy zbioru *FON*) posiadają następujące właściwości: a) każdy fonem jest niepustym zbiorem głosek; b) każda głoska należy do jakiegoś fonemu; c) żadne dwa fonemy nie mają wspólnych głosek. Ogólnie zależności te można wyrazić stwierdzeniem, że każda głoska danego języka należy dokładnie do jednego fonemu w rodzinie *FON* (ibid.: 178).
2. BA-II: Postulat opcyjnej wariacji, zgodnie z którym dwie głoski związane relacją *Vro** (słabszą odmianą relacji wolnej wariacji) są homofonemiczne, czyli należą do jednego fonemu. Postulat ten jest nakazem. Relacja *Vro** jest relacją dystrybucyjną, wiąże ona dwie głoski wtedy i tylko wtedy, gdy w co najmniej jednym sąsiedztwie w głoskowych strukturach linearnych mogą być wzajemnie substytuowane bez wywoływania zmiany znaczenia (ibid.: 173). Postulat ten wyraża zatem myśl, że dwie głoski częściowo identyczne pod względem bezpośredniego kontekstu fonetycznego, tzn. mające przynajmniej niektóre sąsiedztwa wspólne, i niepozostające względem siebie w relacji opozycji fonologicznej (*Ofi*) są realizacjami tego samego fonemu.
3. BA-III: Postulat opozycji fonologicznej, wedle którego dwie głoski związane relacją opozycji fonologicznej (*Ofi*) nie są homofonemiczne. Postulat ten jest zakazem, ponieważ zabrania grupowania głosek związanych relacją *Ofi* w jeden fonem (z czego wynika wprost, że głoski odróżniające segmenty znakowe różnią się fonemicznie) (ibid.: 178).
4. BA-IV: Postulat dystrybucji komplementarnej, według którego dwie głoski homofonemiczne względem siebie są związane relacją *Vro** albo relacją słabszej postaci dystrybucji komplementarnej (*Cdb** – zachodzi ona między dwiema głoskami wtedy i tylko wtedy, gdy istnieje przynajmniej jedno takie sąsiedztwo fonetyczne, w którym się wykluczają). Postulat ten jest zakazem, gdyż zabrania uznawania za jednostki homofonemiczne głosek niepozostających względem siebie ani w relacji *Vro**, ani w relacji *Cdb** (ibid.: 178).
5. BA-V: Postulat fonetycznej dystynkcji, zgodnie z którym każde dwa różne fonemy różnią się cechami artykulacyjnymi wspólnymi wszystkim głoskom należącym (odpowiednio) do tych fonemów. Każda głoska należąca do danego fonemu posiada wszystkie cechy tego fonemu, a każda głoska należąca do innego fonemu nie może posiadać wszystkich tych cech, tzn. musi się różnić przynajmniej jedną z nich. Innymi

słowy, postulat ten zabrania grupowania w jeden fonem zbyt odległych artykulacyjnie głosek (ibid.: 178–179).

6. BA–VI: Postulat ekonomii, wedle której w przypadku, gdy postulaty I–V pozwalają zinterpretować pewien zbiór głosek na więcej niż jeden sposób (czyli *FON/Hfm* i *FON/Hfm**) i gdy zbiory te różnią się jedną relacją *Hfm*, to wówczas przewagę należy dać tej relacji *Hfm*, która wyznacza grubszą (mniej liczną) klasyfikację zbioru *FON* (ibid.: 179).

6. Ten sześciostopniowy system postulatów wyznaczających zbiór jednostek homofonemicznych należy na potrzeby niniejszej analizy zmodyfikować. Przede wszystkim należy zwrócić uwagę na fakt, iż korzystanie z postulatu opozycji fonologicznej (Ba–III) jest w analizie form rekonstruowanych dość uciążliwe. Nie ulega bowiem wątpliwości, że jego używanie wymaga albo możliwości korzystania z czyjejs kompetencji językowej (pytanie o istnienie danej jednostki), albo posiadania reprezentatywnego, a więc ogromnego zbioru leksemów prasłowiańskich podanych we wszystkich formach gramatycznych wraz z maszynowym algorytmem wyszukiwania wśród nich par minimalnych. Pierwszy z wymienionych warunków jest utopijny i nie wymaga komentarza, drugi – jest osiągalny, ale nie w przypadku materiału uzyskanego ze słownika Borysia: nie ulega bowiem wątpliwości, że zbiorowi 4825 form prasłowiańskich podanych w postaciach podstawowych daleko do zbioru reprezentatywnego (nie mówiąc już o możliwości automatycznego wyszukiwania w nim par minimalnych). Ponieważ jednak zamierzony program badawczy ma charakter negatywny, tzn. jego zadaniem jest sfalsyfikowanie rozpowszechnionego przekonania, że zbiór samogłosek tworzących rekonstruowane formy prasłowiańskie jest równy zbiorowi fonemów samogłoskowych, celem analizy jest ustalenie, czy między poszczególnymi elementami tego zbioru głosek nie zachodzi czasem relacja homofonemiczności.

Kluczową dla tak zakrojonego programu badawczego modyfikacją przytoczonego zbioru postulatów będzie wprowadzenie postulatu dotyczącego silniejszej odmiany relacji głoskowej dystrybucji komplementarnej (*Cdb*) (ibid.: 174). W relacji tej dwie głoski pozostają wtedy i tylko wtedy, gdy nigdy nie występują w tym samym otoczeniu fonetycznym (ibid.). Relacja ta ma ogromne znaczenie dla niniejszej analizy, gdyż już na podstawie badania bezpośredniego sąsiedztwa fonetycznego danej głoski daje możliwość definitywnego rozstrzygnięcia o niemożności odnalezienia w danym materiale językowym pary minimalnej („z uwagi na niemożność występowania w tym samym sąsiedztwie, głoski będące w relacji *Cdb* nigdy nie pozostają w relacji opozycji fonologicznej” – ibid.). Autor wykorzystywanej propozycji metodologicznej zdecydował się na użycie relacji *Cdb** z uwagi na stosunkowo niewielki zasięg w językach jej odmiany silniejszej (ibid.). Uwaga ta odnosi się jednak do języków współczesnych; w przypadku analizowanego zbioru form prasłowiańskich nie ma ona – jak zobaczymy – zastosowania, a wręcz przeciwnie, relacja *Cdb* okazuje się nieocenionym narzędziem klasyfikacyjnym.

Wprowadzenie do przytoczonego zbioru postulatów postulatu silniejszej odmiany dystrybucji komplementarnej wymusza konieczność znacznej modyfikacji tego

algorytmu. Odrzucone muszą zostać wszystkie postulaty wykorzystujące relację *Ofl* – a zatem postulaty BA–II i BA–III. Postulat BA–IV tylko w części wykorzystuje relację *Ofl* (gdy mowa o relacji *Vro**); po usunięciu z niego relacji *Vro** pozostaje relacja *Cdb**, ponieważ jednak do modelu postuluje się wprowadzenie relacji silniejszej *Cdb*, w której tamta się zawiera (ibid.: 174), postulat BA–IV też należy w całości odrzucić. Ostatecznie zatem do zamierzonego celu badawczego wykorzystany zostanie algorytm falsyfikujący, utworzony na podstawie modelu zaproponowanego przez Bańcerowski i oznaczony dalej jako Os. Składa się on z następujących postulatów:

1. Os–I: Postulat ekwiwalencji, identyczny z postuletem BA–I.
2. Os–II: Postulat silniejszej dystrybucji komplementarnej (*Cdb*), zgodnie z którym dwie głoski, które nigdy nie występują w tym samym sąsiedztwie linearnym, są homofonemiczne.
3. Os–III: Postulat fonetycznej dystynkcji, identyczny z postuletem BA–V.
4. Os–IV: Postulat ekonomii, identyczny z postuletem BA–VI.

Postulat Os–I wyznacza ogólne własności fonemów – w analizowanym przypadku (samogłoski) są one spełnione (każda głoska przyporządkowana jest jednemu fonemowi). Próba sfalsyfikowania tej interpretacji polegać zatem będzie przede wszystkim na wykorzystaniu postulatu Os–II, podczas gdy postulaty Os–III i Os–IV pełnić będą funkcje pomocnicze; sformułowanie ostatecznych wniosków będzie oczywiście uwzględniało ogólne właściwości fonemów sformułowane w postulacie Os–I.

7. Poświadczone w analizowanym materiale językowym samogłoski wystąpiły w następujących bezpośrednich, obustronnych sąsiedztwach głoskowych⁷:

Б: j_t', v'_d, v'_t, č_s, c_t', j_#, č_p, p'_s, l'_#, l'_g, l'_k, l'_s, n'_#, r'_d, r'_s, s'_k, t'_#, v'_n, t'_n, t'_n', v'_s, z'_n, v'_č, ž_#, ž_n, č_#, l'_#, n'_#, š_#, t'_#, č_k, č_r, ž_l, v'_t', j_k, č_n, b'_#, m'_s, r'_k, d'_#, d'_r, l'_n, l'_p, l'_p', l'_š, m'_r, n'_k, r'_n, s'_r, t'_s, v'_#, v'_r, v'_s', p'_n', s'_n, s'_s, n'_ž, r'_#, r'_b, r'_b', r'_d', s'_#, t'_g, ž_r, b_#, p_#, f_#, j_ž, r'_č, j_d, ž_d, v'_t, p'_n, p'_š, v'_x, p'_x, ž_j, d_#, č_v, j_n, b_j, d'_l, m'_n, m'_š, n'_m, r'_m, t'_l, t'_l', v'_r', t'_ž, b'_č, b'_n, č_m, l'_x, l'_ž, n'_n, p'_r, p'_r', r'_n', s'_l, m'_č, t'_k, c_#, j_m, j_v, ž_g, l'_v, l'_z, m'_j, m'_n, n'_z, r'_j, r'_l, r'_ž, v'_n', j_z, b'_l, m'_#, ž_v, d'_n, v'_c, č_j, š_j, č_b, b'_b, b'_r, b'_z, j_l', m'_ž, n'_r, p'_k, p'_p', r'_m', š_n, t'_l, t'_r, v'_l, z'_l, d'_j, d'_l, l'_j, m'_n, n'_j, n'_m', p'_j, f_j, s'_č, s'_j, t'_m', v'_j, v'_f, z'_j, c_t, j_c, b'_t, d'_k, l'_c, l'_m, m'_g, n'_c, n'_č, p'_l, r'_c, š_c, š_d, š_p, š_š, t'_c, t'_n, v'_n, ž_k, ž_m, z'_m, p'_z, v_#, ž_#, l_j, j_g, j_l, j_s, j_v', j_z', ž_b, ž_s, ž_#, č_m', d'_n', m'_z', p'_s', s'_b, ž_d', b_š, b'_t, d'_c, d'_n, j_m', j_n', j_š, m'_r', n'_s', n_j, n_š, p'_#, p'_c, p'_n, p_š, r'_r', f_v', s'_c, š_k, š_n, š_p', s'_r', š_v, š_v', t'_b, t'_b, t'_č, t_j, t'_j, t_k, t'_m, t'_n, t_š, t_t, t'_v, t'_z, z'_#, z'_d, ž_n, z'_n, z'_f, z'_r', ž_j, ž_k;

7 W zestawieniu uwzględniono również połączenia głosek z pauzą międzywyrazową potraktowaną jako element równoważny głoskom; pauza oznaczona została za pomocą znaku #.

- e: j_t', v'_d, v'_t, č_s, c_t', j_#, č_p, #_x, #_ž, #_t, l'_#, l'_g, l'_k, l'_s, n'_#, r'_d, r'_s, s'_k, t'_#, v'_n, t'_n, t'_n', v'_s, z'_n, v'_č, ž_#, ž_n, č_#, l'_#, n'_#, š_#, t'_#, č_k, č_r, ž_l, m'_t', s'_d, v'_z, #_s, #_r', #_š, č_t', b'_#, m'_s, r'_k, d'_#, d'_r, l'_n, l'_p, l'_p', l'_š, m'_r, n'_k, r'_n, s'_r, t'_s, v'_#, v'_r, v'_s', p'_n', s'_n, s'_s, n'_ž, r'_#, r'_b, r'_b', r'_d', s'_#, t'_g, ž_r, b'_#, p'_#, r'_#, j_ž, d'_t', l'_t, l'_t', p'_t', r'_p, r'_p', r'_š, r'_t', t'_t', m'_t, m'_l, #_m', #_d, #_z', #_n, #_d', #_s', #_l', d'_l, m'_n', m'_š, n'_m, r'_m, t'_l, t'_l', v'_r', t'_ž, b'_č, b'_n, č_m, l'_x, l'_ž, n'_n, p'_r, p'_r', r'_n', s'_l, m'_č, t'_k, c_#, j_m, j_v, ž_g, l'_d, v'_ž, c_g, d'_v', l'_n', n'_g, n'_s, n'_t, p'_l, p'_l', t'_š, s'_t, t'_p, #_l, #_j, č_d, b'_b, b'_r, b'_z, j_l', m'_ž, n'_r, p'_k, p'_p', r'_m', š_n, t'_l, t'_r, v'_l, z'_l, b'_d, b'_ž, l'_t, s'_l', s'_n', č_p', m'_d, p'_t, č_n', č_r', d'_m, l'_l', n'_v, r'_v, r'_v', v'_l', č_l, č_x, č_š, l'_v, ž_l, d'_g, m'_d, t'_p', t'_t, v'_b, b'_n', b'_s', č_l, č_r', č_s', č_z, d'_d, d'_r', d'_š, d'_s', l'_k, l'_m', l'_s', m'_l, m'_l', m'_t, n'_b, n'_b', n'_d', n'_v, n'_x, p'_č, p'_ž, š_n, š_s, š_s', š_t, t'_b', t'_r, t'_x, v'_p, z'_l', z'_m, ž_n', z'_r, ž_š, ž_v, ž_v';
- ě: j_t', v'_d, v'_t, p'_s, #_x, #_ž, l'_#, l'_g, l'_k, l'_s, n'_#, r'_d, r'_s, s'_k, t'_#, v'_n, t'_n, t'_n', v'_s, z'_n, v'_t', m'_t', s'_d, v'_z, #_s, #_r', #_š, v'_k, #_t', #_č, #_z, b'_#, m'_s, r'_k, d'_#, d'_r, l'_n, l'_p, l'_p', l'_š, m'_r, n'_k, r'_n, s'_r, t'_s, v'_#, v'_r, v'_s', p'_n', s'_n, s'_s, r'_č, j_d, ž_d, v'_t, p'_n, p'_š, v'_x, p'_x, ž_j, d'_t', l'_t, l'_t', p'_t', r'_p, r'_p', r'_š, r'_t', t'_t', m'_t, m'_l, #_m', #_d, #_z', v'_d', d'_l, m'_n', m'_š, n'_m, r'_m, t'_l, t'_l', v'_r', l'_v, l'_z, m'_j, m'_n, n'_z, r'_j, r'_l, r'_ž, v'_n', j_z, b'_l, l'_d, v'_ž, c_g, d'_v', l'_n', n'_g, n'_s, n'_t, p'_l, p'_l', t'_š, b'_t', l'_č, n'_d, n'_t', r'_x, r'_z, s'_t', z'_t', s'_d', š_t, p'_v, s'_p, d'_ž, b_g, d'_j, d'_l, l'_j, m'_n, n'_j, n'_m', p'_j, r'_j, s'_č, s'_j, t'_m', v'_j, v'_r', z'_j, b'_d, b'_ž, l'_t, s'_l', s'_n', l'_d', d'_d, d'_v, l'_b, m'_r', r'_s', t'_x, v'_š, c_p, m'_d', b'_d, b'_d', b'_l, b'_s, c_d, c_d, c_l, c_l, c_n, c_n', c_r', c_s, c_v, c_v', d'_d', d'_l, d'_t, l'_p, m'_t, m'_s', m'_x, m'_z, n'_t, p'_g, r'_l, r'_l', r'_p, s'_d, s'_m', s'_v', v'_m', v'_v', z'_n', z'_p, z'_v;
- ę: p'_s, v'_k, m'_k, j_t', v'_d, v'_t, č_s, c_t', #_t, l'_#, l'_g, l'_k, l'_s, n'_#, r'_d, r'_s, s'_k, t'_#, v'_č, ž_#, v'_t', j_k, m'_t', s'_d, v'_z, č_t', #_t', #_č, #_z, #_g, b'_#, m'_s, r'_k, n'_ž, r'_#, r'_b, r'_b', r'_d', s'_#, t'_g, r'_č, j_d, ž_d, v'_t, d'_t', l'_t, l'_t', p'_t', r'_p, r'_p', r'_š, r'_t', t'_t', m'_t, v'_d', t'_ž, m'_#, l'_d, v'_ž, s'_t, b'_t', l'_č, n'_d, n'_t', r'_x, r'_z, s'_t', z'_t', s'_d', ž_t', #_k, c_t, j_c, č_p', m'_d, p'_t, l'_d', r'_d', r'_g, r'_t, s'_c, č_d', p'_d', d'_s, n'_z, r'_t, s'_g, s'_t, s'_ž, v'_z', z'_b, z'_b', ž_d';
- i: p'_s, v'_n, ž_n, č_n, v'_k, p'_n, v'_g, z'_č, ž_t, j_t', v'_d, v'_t, č_s, c_t', j_#, č_p, l'_#, l'_g, l'_k, l'_s, n'_#, r'_d, r'_s, s'_k, t'_#, t'_n, t'_n', v'_s, z'_n, v'_č, č_#, l'_#, n'_#, š_#, t'_#, č_k, č_r, ž_l, v'_t'; j_k, m'_t', s'_d, v'_z, č_t', d'_#, d'_r, l'_n, l'_p, l'_p', l'_š, m'_r, n'_k, r'_n, s'_r, t'_s, v'_#, v'_r, v'_s', n'_ž, r'_#, r'_b, r'_b', r'_d', s'_#, t'_g, ž_r, r'_č, p'_š, v'_x, d'_#, č_v, j_n, d'_t', l'_t, l'_t', p'_t', r'_p, r'_p', r'_š, r'_t', t'_t', m'_l, #_n, v'_d', #_#, b'_č, b'_n, č_m, l'_x, l'_ž, n'_n, p'_r, p'_r', r'_n', s'_l, l'_v, l'_z, m'_j, m'_n, n'_z, r'_j, r'_l, r'_ž, v'_n', m'_#, ž_v, d'_n, v'_c, c_g, d'_v', l'_n', n'_g, n'_s, n'_t, p'_l, p'_l', t'_š, s'_t, t'_p, b'_t', l'_č, n'_d, n'_t', r'_x, r'_z, s'_t', z'_t', š_t, p'_v, s'_p, ž_t', #_v', b'_t, d'_k, l'_c, l'_m, m'_g, n'_c, n'_č, p'_l, r'_c, š_c, š_d, š_p, š_š, t'_c, t'_n, v'_n, ž_k, ž_m, z'_m, č_n', č_r, d'_m, l'_l, n'_v, r'_v, r'_v', v'_l, d'_d, d'_v, l'_b, m'_r', r'_s', t'_x, v'_š, r'_d, r'_g, r'_t, s'_c, c_k, s'_p', t'_v', v'_d', z'_k, č_c, č_ž, d'_t, d'_v, l'_n, l'_z', m'_m, n'_š, n'_z', p'_r, p'_v', š_b, š_b', s'_n, š_r, š_r', s'_v, t'_v, v'_l, ž_c, z'_d, z'_m', z'_s, ž_t, ž_v, ž_v, ž_z;

ɓ: b_k, p_k, v_k, t_p, t_s, g_k, t_š, s_n', k_k, m_k, p_x, d_#, k_j, m_#, n_#, r_g, r_k, r_t', t_#, s_k, t_č, g_d, m_d, p_t, t_k, k_t, r_d, k_p, l_g, r_d', r_p, r_ž, b_#, g_#, k_#, p_#, r_#, r_t, v_#, k_d, k_t', l_#, l_s, r_j, r_s, r_š, r_z, m_š, b_z, s_t', t_d, g_b, k_d', l_b, p_t', s_#, s_p, v_d', z_#, s_b, t_g, d_m, d_x, l_ž, r_d', s_s, t_l, d_k, k_l', l_x, m_l', m_r, n_k, r_x, s_v, t_n, g_l, k_l, k_v, l_v, x_#, x_t', x_t, m_z, g_z, n_d', t_x, l_k, l_š, l_t', g_n, m_x, v_š, d_b, d_s, k_v', v_z, g_l, k_n, k_n', s_x, t_l', k_x, s_l, x_r, d_v, g_v, g_v', k_ń, k_ž, l_v', m_j, n_g, p_l', p_v, r_v, s_m, v_j, v_l, v_n, v_t, z_l, z_l', z_v, d_ž, m_d', s_d, b_č, s_n, s_t, d_r', v_t', z_k, g_t', m_z', b_l, d_b', d_l, g_m, k_g, m_l, p_v', s_l', s_p', t_b, v_z', x_t', x_v, b_x, d_p, b_n, b_z', d_n', d_v', n_v', r_v', t_v', v_p', d_n, g_p, m_n, p_t, s_b', s_l, s_m', s_p', s_v', v_n', v_v', x_v';

a: p_k, v_k, b_t, s_n', x_p, k_k, m_k, p_x, j_t', č_s, c_t', j_#, č_p, #_x, #_ž, #_t, d_#, k_j, m_#, n_#, r_g, r_k, r_t', t_#, t_č, g_d, m_d, p_t, t_k, ž_#, č_#, l_#, ń_#, š_#, t_#, č_k, č_r, ž_l, j_k, #_r', #_š, č_t', #_č, #_z, #_g, r_b, r_č, k_p, l_g, r_d', r_p, r_ž, m_č, b_#, g_#, k_#, p_#, r_#, r_t, v_#, v_s, k_d, k_t', l_#, l_s, r_j, r_s, r_š, r_z, b_t', p_s, b_z, s_t', t_d, k_d', ž_r, b_#, p_#, r_#, j_ž, j_d, ž_d, ž_j, d_#, č_v, j_n, b_j, #_z', #_n, #_s', #_l', #_#, l_d', t_t, k_s, l_t, m_t, v_d, l_b, p_t', s_#, s_p, v_d', z_#, b_l, d_l, k_r, k_š, l_n, p_š, r_p', r_s', d_k, k_l', l_x, m_l', m_r, n_k, r_x, s_v, t_n, m_g, g_l, k_l, k_v, l_v, x_#, x_t', g_d', m_z, n_d', t_x, l_k, l_š, l_t', m_x, v_š, c_#, j_m, j_v, ž_g, j_z, ž_v, č_j, š_j, #_j, č_d, š_t', b_g, ž_t', #_v', #_v, b_b, b_d, l_d, m_ž, p_p, r_b', v_d', z_b, #_b, d_j, d_r, g_j, k_l, k_f, k_r', k_z, l_p, l_z, m_l, n_r', r_m, r_n, t_r, b_s, b_v, g_ń, l_j, m_s, p_r, p_r', t_j, v_r', d_v, g_v, g_v', k_ń, k_ž, l_v', m_j, n_g, p_l', p_v, r_v, s_m, v_j, v_l, v_n, v_t, z_l, z_l', z_v, g_n', g_t, k_m, k_m', d_t', l_č, n_t', m_t', t_t', s_d, d_r', v_t', z_k, g_t', m_z', j_g, j_l, j_s, j_v', j_z', ž_b, ž_s, ž_#, č_š, l_v, ž_l', b_n', b_r, g_l', g_r, k_z', l_m, l_ń, l_s', l_v', m_n', m_r', n_j, n_p, n_p', n_r, n_š, n_v, p_d, p_j, p_l, p_l', p_m', p_n, p_r', p_s', p_z, r_b, r_n', r_r, r_z', t_v, v_l, v_l', v_r, x_d, x_l, z_f, g_s', m_#, m_t, s_d', s_d', d_r', j_r', j_x, k_p, l_d', l_d', l_p', l_p', l_p, l_s, l_š, l_t, l_z', t_t', z_m, z_m', ž_r', z_t', v_b', v_m', z_č, b_n, b_z', d_n', d_v', n_v', r_v', t_v', v_p', m_m, x_k, #_n', #_v', b_ń, b_v', b_v', c_d, č_l', č_p, d_k, d_m', d_t, d_t', g_g, g_t, j_j, j_r, j_s', j_t, k_d, l_n, l_t', m_c, m_m', n_č, n_d, n_l', n_m, n_m', n_x, ń_t', p_n', r_d, r_k, r_v, r_v, s_g, š_l, š_l', s_f, t_n', t_v', v_b, v_p, v_f, v_s', v_t', v_v, x_j, z_d, z_j, z_p, z_p', ž_f, z_s', z_t, z_v', z_z';

o: b_k, p_k, v_k, t_p, b_t, k_b, t_s, d_g, x_p', k_k, m_k, p_x, #_x, #_ž, #_t, d_#, k_j, m_#, n_#, r_g, r_k, r_t', t_#, s_k, t_č, g_d, m_d, p_t, t_k, #_s, #_r', #_š, #_t', #_č, #_g, k_t, r_d, r_b, r_č, k_p, l_g, r_d', r_p, r_ž, m_č, b_#, g_#, k_#, p_#, r_#, r_t, v_#, v_s, k_d, k_t', l_#, l_s, r_j, r_s, r_š, r_z, m_š, b_t', p_s, b_z, b_j, #_m', #_n, #_d', #_s', #_l', #_#, k_p', k_s', l_d', t_t, k_s, l_t, m_t, v_d, l_b, p_t', s_#, s_p, v_d', z_#, s_b, t_g, d_m, d_x, l_ž, r_d', s_s, t_l, b_l, d_l, k_r, k_š, l_n, p_š, r_p', r_s', d_k, k_l', l_x, m_l', m_r, n_k, r_x, s_v, t_n, m_g, g_l, k_l, k_v, l_v, x_#, x_t', x_t, g_d', m_z, #_l, b_g, #_k, #_v', #_p', b_d', p_č, x_d, s_č, d_b, d_s, k_v', v_z, #_v, b_b, b_d, l_d, m_ž, p_p, r_b', v_d', z_b, g_s, l_n', s_r, t_ń, x_l', x_x, g_l, k_n, k_n', s_x, t_l', #_b, d_j, d_r, g_j, k_l, k_f, k_r', k_z, l_p, l_z, m_l, n_r', r_m, r_n, t_r,

d_d, k_č, k_x, s_l, x_r, b_s, b_v, g_ń, l_j, m_s, p_r, p_r', t_j, v_r', d_v, g_v, g_v', k_ń, k_ž, l_v', m_j, n_g, p_l', p_v, r_v, s_m, v_j, v_l, v_n, v_t, z_l, z_l', z_v, g_n', g_t, k_m, k_m', p_d', r_ť, t_p', x_d', #_p, #_r, b_ř, b_r', n_s, n_s', r_m', b_l', v_ž, x_l, b_l, d_b', d_l, g_m, k_g, m_l, p_v', s_l', s_p', t_b, v_z', x_ť, x_v, b_n', b_r, g_l', g_r, k_z', l_m, l_ń, l_s', l_v', m_n', m_r', n_j, n_p, n_p', n_r, n_š, n_v, p_d, p_j, p_l, p_l, p_m', p_n, p_ř, p_s', p_z, r_b, r_n', r_r, r_z', t_v, v_l, v_l', v_r, x_d, x_l, z_ř, d_z, g_d, v_č, #_b', #_c, #_ř, #_ť, b_ž, d_l', d_z', g_ř, g_r', g_š, k_ť, l_m', m_ř, n_p, n_z, n_ž, p_b, p_b', p_m, p_p', p_ž, p_z', r_m, r_p, r_r', s_j, t_b', t_p, v_b, v_ń, x_m, x_m', x_ř, z_r;

o: b_k, k_k, m_k, p_x, j_#, #_x, #_ž, #_t, d_#, k_j, m_#, n_#, r_g, r_k, r_t', t_#, s_k, p_k, t_č, #_s, #_t', #_z, #_g, k_t, r_d, r_b, r_č, t_p, k_p, l_g, r_d', r_p, r_ž, m_č, s_t', t_d, g_b, k_d', #_d, #_d', k_p', k_s', l_d', t_t, g_z, n_d', t_x, #_p', b_d', p_č, x_d, t_d', d_ž, m_d', d_t', l_č, n_t', n_d, g_d, m_d, p_t, ž_#, č_#, l_#, ń_#, š_#, ť_#, j_k, b_#, g_#, k_#, p_#, r_#, r_t, v_#, v_s, k_d, b_#, p_#, ř_#, d_#, #_s', k_s, l_t, m_t, v_d, l_b, p_t', s_#, s_p, v_d', z_#, s_b, t_g, l_k, s_č, d_b, d_s, k_v', v_z, d_g, #_v, b_b, b_d, l_d, m_ž, p_p, r_b', v_d, z_b, g_s, m_t', t_t', s_d, v_#, ž_#, p_d', r_ť, t_p', x_d', g_s', m_#, m_ť, s_d, s_d', l_b, l_b', p_d, s_s', s_ť;

u: b_k, k_k, m_k, p_x, d_#, k_j, m_#, n_#, r_g, r_k, r_t', t_#, s_k, p_k, t_č, t_k, k_t, r_d, t_p, k_p, l_g, r_d', r_p, r_ž, k_t', l_#, l_s, r_j, r_s, r_š, r_z, m_š, b_z, s_t', t_d, g_b, k_d', d_m, d_x, l_ž, r_d, s_s, t_l, d_k, k_l', l_x, m_l', m_r, n_k, r_x, s_v, t_n, g_z, n_d', t_x, l_š, l_t', g_n, m_x, g_l, k_n, k_n', s_x, t_l', d_ž, m_d', b_č, s_n, s_t, g_k, t_š, d_r', b_x, d_p, j_#, č_p, #_x, #_ž, #_t, č_k, č_r, č_n, #_s, #_r', #_š, č_t', #_t', #_č, #_z, #_g, r_b, r_č, m_č, b_t, b_t', p_s, j_ž, ž_j, č_v, j_n, b_j, #_m', #_d, #_z', #_d', #_l', #_#, k_p', k_s', l_d', t_t, b_l, d_l, k_r, k_š, l_n, p_š, r_p', r_s', k_b, m_g, č_j, š_j, č_b, #_l, #_j, č_d, #_k, #_p', b_d', p_č, x_d, l_n', s_r, t_ń, x_l', x_x, #_b, d_j, d_r, g_j, k_l, k_ř, k_r', k_z, l_p, l_z, m_l, n_r', r_m, r_n, t_r, d_d, k_č, t_d', d_t', l_č, n_t', l_j, č_l, č_x, c_p, č_d', #_p, #_r, b_ř, b_r', n_s, n_s', r_m', n_d, d_š, t_l, g_č, d_ř, j_r', j_x, k_p, l_d, l_d', l_p, l_p', l_p, l_s, l_š, l_ť, l_z', ť_t', z_m, z_m', ž_r', z_t', #_l, #_m, b_d, d_d', d_p, d_p, d_r, g_b, g_b', g_m', l_b, l_b, l_b', l_č, l_t, l_ť, l_z, l_ž, n_ť, ń_x, ř_t', š_m, š_m', s_š, ť_d, ž_x, ž_ž;

y: b_k, k_k, m_k, p_x, d_#, k_j, m_#, n_#, r_g, r_k, r_t', t_#, s_k, g_d, m_d, p_t, t_k, v_k, k_t, r_d, r_b, r_č, b_#, g_#, k_#, p_#, r_#, r_t, v_#, v_s, k_t', l_#, l_s, r_j, r_s, r_š, r_z, m_š, b_t, b_t', p_s, s_t', t_d, g_b, k_p', k_s', k_s, l_t, m_t, v_d, d_m, d_x, l_ž, r_d, s_s, t_l, b_l, d_l, k_r, k_š, l_n, p_š, r_p', r_s', t_s, g_l, k_l, k_v, l_v, x_#, x_t', x_t, g_d', g_z, l_k, l_š, l_t', g_n, v_š, s_č, l_n', s_r, t_ń, x_l', x_x, k_x, s_l, x_r, b_s, b_v, g_ń, l_j, m_s, p_r, p_r', t_j, v_r', t_d', m_t', t_t', b_č, s_n, s_t, v_t', z_k, b_l', v_ž, x_l, d_š, t_l, x_b, x_b', v_b', v_m', z_č, d_b, d_č, d_ń, n_n', r_l, t_r', t_s'.

Wyniki porównania kontekstowych zakresów występowania poszczególnych samogłosek przedstawia tabela 1.

Tabela 1.

X	Y	X∩Y	X\Y	Y\X	X	Y	X∩Y	X\Y	Y\X	X	Y	X∩Y	X\Y	Y\X
[e]	[y]	0	212	122	[e]	[o]	12	200	295	[u]	[y]	63	156	69
[e]	[ɓ]	0	212	170	[ɛ̃]	[u]	13	170	206	[y]	[ɓ]	66	56	104
[ɛ̃]	[y]	0	183	122	[ɛ̃]	[a]	13	80	346	[u]	[ɓ]	74	145	96
[ɛ̃]	[ɓ]	0	183	170	[b]	[ɔ]	14	221	116	[a]	[y]	77	282	45
[ɛ̃]	[y]	0	93	122	[b]	[u]	14	221	205	[b]	[ɛ̃]	81	154	102
[ɛ̃]	[ɓ]	0	93	170	[ɛ̃]	[a]	14	169	354	[e]	[ɛ̃]	83	129	100
[i]	[y]	0	202	122	[e]	[ɔ]	17	195	113	[o]	[ɔ]	86	221	44
[i]	[ɓ]	0	202	170	[e]	[u]	22	190	197	[ɛ̃]	[i]	88	95	114
[b]	[y]	0	235	122	[i]	[a]	25	177	334	[a]	[ɔ]	89	270	41
[b]	[ɓ]	0	235	170	[b]	[ɛ̃]	37	198	56	[o]	[y]	91	216	31
[b]	[o]	1	234	306	[e]	[a]	38	174	321	[e]	[i]	97	115	105
[i]	[o]	3	199	304	[ɔ]	[y]	43	87	79	[b]	[e]	103	132	109
[ɛ̃]	[o]	5	88	302	[b]	[a]	43	192	316	[a]	[ɓ]	105	154	65
[ɛ̃]	[ɔ]	6	177	124	[e]	[ɛ̃]	48	164	45	[b]	[i]	106	129	96
[ɛ̃]	[ɔ]	6	87	124	[ɛ̃]	[ɛ̃]	51	132	42	[o]	[ɓ]	121	186	49
[i]	[ɔ]	8	194	122	[ɛ̃]	[i]	56	37	146	[o]	[u]	122	185	97
[ɛ̃]	[u]	8	85	211	[ɔ]	[ɓ]	57	73	113	[a]	[u]	123	236	96
[ɛ̃]	[o]	9	174	298	[ɔ]	[u]	58	72	161	[a]	[o]	191	168	116
[i]	[u]	9	193	210										

8. Z danych zaprezentowanych w tabeli 1. wynika, że w analizowanym materiale językowym relacja **Cdb** zachodzi między dziesięcioma parami głosek (18% z 55 wszystkich możliwych par porównawczych). Tabela ukazuje je w przypadkowej pod względem charakterystyki artykulacyjnej kolejności; tę lukę obserwacyjną uzupełnia poniższe zestawienie, uwzględniające klasyfikację artykulacyjną poszczególnych głosek:

[e]–[y]	[ɛ̃]–[y]	[ɛ̃]–[y]	[i]–[y]	[b]–[y]
[e]–[ɓ]	[ɛ̃]–[ɓ]	[ɛ̃]–[ɓ]	[i]–[ɓ]	[b]–[ɓ]

Powyższy układ prezentacyjny uwypukla częściową symetrię wykluczających się kontekstów fonetycznych – w grupie par głosek o dystrybucji komplementarnej znalazły się wyłącznie wszystkie samogłoski szeregu przedniego ([b] [i] [e] [ɛ̃] [ɛ̃]) i wszystkie samogłoski centralne nieniskie ([y] [ɓ]⁸). Obserwację tę można podsumować stwier-

8 Klasyfikacja samogłosek według: Koneczna 1965: 26.

dzeniem, że między dwoma zbiorami prasłowiańskich samogłosek: przednich i centralnych nieniskich istnieje dystrybucyjna zależność polegająca na relacji **Cdb**.

9. Wylaniający się z analizy obraz zależności opartych na relacji **Cdb** nie jest skomplikowany, ale z punktu widzenia zasad ustalania jednostek homofonemicznych dość kłopotliwy. Kłopotliwość ta wynika z tego, że gdyby przyjąć nakazującą moc postulatu silnej dystrybucji komplementarnej (nakaz grupowania dwóch głosek pozostających w takiej dystrybucji w jeden fonem⁹), to wówczas należałoby grupować te same głoski z głoskami pozostającymi względem siebie w relacji opozycji fonologicznej, czyli w konsekwencji – zinterpretować te same głoski jako realizacje różnych fonemów (np. [y] – /e/, /ě/, /ę/, /i/, /ɨ/), co pozostaje w oczywistej sprzeczności z postulatem ekwiwalencji (Os–I = BA–I). Analizę trzeba zatem uzupełnić, wykorzystując postulat fonetycznej dystynkcji (Os–III = BA–V).

W myśl postulatu Os–III z grupy par głosek pozostających w relacji **Cdb** jako homofonemiczne można uznać tylko te, które pod względem artykulacyjnym są sobie bliskie, tzn. różnią się tylko pojedynczymi cechami. W celu ustalenia odległości artykulacyjnej wyodrębnionych w toku analizy dystrybucyjnej par samogłosek wykorzystano ich klasyfikację artykulacyjną zaproponowaną przez Halinę Koneczną; pozwala ona głoski te odróżnić za pomocą następującego zbioru cech (zob. tabela 2.)¹⁰:

Tabela 2.

	przednia		centralna	tylna	
	ustna	nosowa		ustna	ustna
wysoka	[i]		[y]	[u]	
obniżona	[ɨ]		[ʉ]		
średnia	[e]	[ę]		[o]	[ɔ]
niska	[ě]		[a]		

Odtworzony rozkład samogłosek pokazuje, że wśród wyodrębnionych dziesięciu par samogłosek pozostających w relacji **Cdb** większość (osiem par) to głoski odległe artykulacyjnie, różniące się trzema lub dwoma cechami (różniące się trzema cechami:

9 Nakaz ten we *Wstępie do językoznawstwa* (Bańcerowski, Pogonowski, Zgółka 1982) nie został wyrażony wprost, ale jest wyprowadzalny z definicji **Cdb*** i ze stosunku **Cdb** do **Cdb***. Definicja relacji **Cdb*** mówi, że dwie głoski pozostają w niej, gdy ich sąsiedztwa głoskowe są przynajmniej w jednym przypadku różne, i gdy nie zachodzi między nimi relacja opozycji fonologicznej. Ponieważ jednak każda relacja **Cdb** zawiera się w **Cdb*** i nigdy nie łączy się z relacją opozycji fonologicznej, uznać należy bezwzględnie nakazującą moc postulatu silnej dystrybucji komplementarnej za teoretycznie uzasadnioną (zob. Bańcerowski, Pogonowski, Zgółka 1982: 174).

10 W diagramie pominięto uwzględnione przez Koneczną cechy iloczynowe, a także szczegóły związane z dyftongoidalną budową samogłosek (Koneczna 1965: 25–26).

[ɛ]–[y], [ɛ]–[ɤ]; różniące się dwoma cechami: [e]–[y], [e]–[ɤ], [ɛ]–[y], [ɛ]–[ɤ], [i]–[ɤ], [ɤ]–[y]). Bliskość artykulacyjną wyrażoną różnicą pochodzącą z jednego poziomu opisu wykazują tylko dwie pary wykluczających się dystrybucyjnie samogłosek: [i]–[y] oraz [ɤ]–[ɤ]. Tym samym uznać należy, że w obrębie każdej z tych dwóch par tworzące je samogłoski pozostają w relacji homofonemiczności – nie są odrębnymi fonemami, a realizacjami jednego fonemu: głoski [i] oraz [y] są realizacjami fonemu /i/ (grupującego głoski wysokie nietylne), a głoski [ɤ] i [ɤ] – wariantami fonemu /ɤ/ (grupującego głoski obniżone nietylne). Ostatecznie zatem przeprowadzona analiza częściowo sfalsyfikowała propozycję Stiebera i Dejny – w jej świetle prasłowiańska samogłoskowa baza fonematyczna składa się nie z 11, a z 9 jednostek fonemicznych: /i/ /e/ /ɛ/ /ɛ/ /ɤ/ /a/ /o/ /ɔ/ /u/.

7. Zaprezentowane w niniejszym artykule badanie właściwości frekwencyjnych prasłowiańskich samogłosek nie wyczerpuje zagadnienia składu samogłoskowej bazy fonematycznej języka prasłowiańskiego – zgodnie z zapowiedzią wykorzystano tylko interpretacyjną skuteczność relacji silniejszej odmiany dystrybucji komplementarnej. Pozostałe pary samogłosek pozostają w relacji częściowej homodystrybucji / częściowej dystrybucji komplementarnej, a stosunki liczebne kontekstów wspólnych i wyłączających się w przypadku poszczególnych par są różne (od decydującej przewagi kontekstów wykluczających się, jak na przykład w przypadku par głosek [ɤ]–[o], [i]–[o], [ɛ]–[o], po znaczną liczebnie grupę sąsiedztw wspólnych, jak w przypadku par głosek [o]–[u], [a]–[u], [a]–[o]). Z tego powodu dalszą analizę dystrybucji prasłowiańskich samogłosek uzupełnić należy próbami badania relacji *Ofl*.

Literatura

- BAŃCZEROWSKI J., POGONOWSKI J., ZGÓŁKA T., 1982, *Wstęp do językoznawstwa*, Poznań.
- DEJNA K., 1968, *Prasłowiańskie systemy fonologiczne*, „Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń Naukowych Łódzkiego Towarzystwa Naukowego” 22, 12, s. 1–7.
- DEJNA K., 1993, *Dialekty polskie*, Wrocław.
- KONECZNA H., 1965, *Charakterystyka fonetyczna języka polskiego*, Warszawa.
- MOSZYŃSKI L., 2006, *Wstęp do filologii słowiańskiej*, Warszawa.
- SEBAŃ: A. Bańkowski, *Etymologiczny słownik języka polskiego*, t. 1, Warszawa 2000.
- SEBOR: W. Boryś, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 2005.
- SESE: F. Sławski F. (red.), *Słownik prasłowiański*, t. 1, Wrocław 1974.
- STIEBER Z., 1962, *Rozwój fonologiczny języka polskiego*, Warszawa.
- STIEBER Z., 2005, *Zarys gramatyki porównawczej języków słowiańskich*, Warszawa.

Proto-Slavonic stock of vowel phonemes in the light of distribution analysis**Summary**

The article attempts to employ distribution analysis of Proto-Slavonic sounds to falsify current findings on the Proto-Slavonic stock of vowel phonemes. The material for the analysis has been extracted from W. Boryś's *Słownik etymologiczny języka polskiego* ('Etymological dictionary of Polish'). Analyzed was direct bilateral neighbourhood of vowels. To determine the Proto-Slavonic phonological units, a modified methodological proposition of Jerzy Bańczerowski has been used. In light of the analysis, the vowels [i], [y], [ɨ], and [ɛ] – which have until now been treated as separate phonological units – are realizations of two phonemes: /i/ which covers non-back high vowels (→ [i], [y]), and /ɨ/ which covers lowered non-back vowels (→ [ɨ] and [ɛ]).